

כה

אשה מעוברת כשושבין וקוואטערין

א. בכמה מקומות מנהג ישראל הוא¹ שלא לקחת אשה מעוברת להיות "קוואטערין" (להביא את הרך הנימול² לבית הכנסת). ומאחר שכן הוא מנהג ישראל (בכמה וכמה מקומות)², מובן, שגם לזה יש מקום ו"תורה היא" (וכתשוכת הרשב"א הידועה³, שאפילו מנהג, קבלה ביד זקנים וזקנות כו' אי אפשר לדחות על-ידי קושיות וכו')⁴.

למנהג זה (שמעוברת לא תהיה קוואטערין) מובאים כמה טעמים⁵ - מפני סכנה, מחמת חשש עין הרע ועוד - אבל על-פי הידוע בגודל הדיוק במנהגי ישראל, מסתבר לומר, שאין המנהג קשור עם סיבה או חשש צדדיים (מפני סכנה להעובר וכיוצא בזה) אלא הוא שייך ונוגע לעצם הענין והמנהג של קוואטער.

ויש לומר - בנוגע לטעמי המנהגים בכלל: פירוש ודיוק הלשון "מנהג (ישראל) (תורה היא": א) זהו ענין שיש לו תוקף של תורה ואין לשנות (על דרך "מנהג אבותינו בידינו", "אל תשנו ממנהג אבותיכם"⁶), (ב) המנהג הוא גם הוראה (תורה היא) על תוכן הענין המיוחד⁷ (המצוה) שבו הוא נהוג.

1. כ"ה בספר ברית אבות על הל' מילה ס"ה אות כו ("מרגלא בפומי דנשי"), ושם הביא גם מלקוטי ספר. זוכר הברית (אונגוואר תרצ"א) ס"א אות יג. ובמכתב עוז בתחלת הספר (מבעמח"ס מנחת אלעזר).

2. צריך בירור א"כ הוא בכל מקום.

3. ח"א ס"ט.

4. ראה לשונו שם לפני"ז: שאין משגיחין בחקירה כנגד הקבלה.

5. בספרים הנ"ל הערה 1.

6. ראה ירושלמי פסחים שם.

7. להעיר על-דרך-זה מההסברה במצות הוכיח תוכיח, דאי"ז ענין ומצוה בפ"ע, כ"א פרט בכל מצוה והמצוה שעלי' מוכיח. ועל-דרך-זה י"ל בהמצות שמצד חינוך.

ולהעיר גם שהשקו"ט - באיסורי דרבנן (שישנם באיסורי תורה) אם הוי עליהם שם האיסור דאורייתא או איסור דרבנן בפ"ע בכולם. ועל-דרך-זה בחצי שיעור אם

מנהג זה גם ב"שושבינין"

ב. ויש לומר הביאור בזה, ובהקדם: על-דרך-זה (שהוא המנהג הנ"ל של "קוואטער" בברית) מצינו גם בנשואי חתן וכלה (שתכליתם הוא ענין פרו ורבו⁸, הולדת בנים ובנות) – שזוג שושבינים⁹ מוליכים את החתן¹⁰ והכלה לחופה¹¹, וגם בזה מנהג ישראל שאשה מעוברת לא תהיה שושבינה. ואיתא בספרים¹² ששני המנהגים שבשייכות לאשה מעוברת – שלא תהיה "קוואטעריין" (בברית מילה) ולא שושבינה (בחופה) – "חד מנהגא הוא" על-פי-זה מוכן שגם טעמם של שני המנהגים חד הוא.

הדיוק הוא שה"קוואטערס" יהיו דוקא שנים

ג. ויש לומר הביאור בפשטות¹³:

-
- הוה לכל אחד דם בפני עצמו או הוא דין אחד בכל האיסורים (ראה בכל הנ"ל צפע"נ הל' איסורי ביאה פ"ח ה"ח. וראה שם הל' שבת פ"א ה"ד. ועוד). ועל-דרך-זה באיסור לפני עוור (ראה שו"ת צפע"נ (ירושלים תשכ"ה) סי' ה, וש"נ). ראה בכהנ"ל לקוטי ביאורים (להר"י שי" קארף) ח"ב ע' פב ואילך. וש"נ. ואכ"מ.
8. עד שלדעת כמה הטעם שאין מברכין שהחיינו בנישואים מפני שתכליתם פו"ר (ראה אנציקלופדי' תלמודית ע' ברכת הזמן ע' תמג, וש"נ). וראה לעיל סימן טו. עמ' צו ובהנסמן שם.
9. להעיר ממדרש חזית הובא במהרי"ל הל' מילה שם (רוקח שם, ספר כללי המילה שם ע' 66) הקב"ה נעשה שושבין (לאברהם אבינו ותפס לו כבעל ברית כו') שנאמר (נחמ"י ט, יח) וכרת עמו הברית. וראה מדרש הגדול ס"פ לך: תלתא שושבינין הו"ל לאברהם ענר כו'. ולהעיר ממטה משה שם אות ד: מצאתי כתיב מעשה שבקשו לחסיד להיות בעל ברית ולהיות שושבין לחתן אמר כו'.
10. ראה ראב"ע שמות ד, ה: ומנהג הנשים לקרוא לבן כאשר יומל חתן. ובכללי המילה (שם ע' 64) ומלבישו לו לקטן כמו"כ בגדים נאים כו' כיום חתונתו. ועל-דרך-זה במט"מ שם: ואח"כ מלבישין הילד מעיל כחתן כי נקרא חתן שנאמר חתן דמים למולות, ולוקח אותו האשה שהיא בעלת ברית כו'.
11. להעיר מפרדס (שער כג פ"ח – ע' חופה בסופו) והת"ת והמלכות חתן וכלה בתוך חופתם על-ידי היסוד שהוא השושבין. וראה קה"י ע' שושבינים וע' שושבינין.
12. כ"כ המנחת אלעזר במכתב עוז שם.
13. הביאור בהשיחה לא בא לקבוע ולהכריח שכצ"ל המנהג שמעוברת לא תהי' שושבינה או קוואטעריין. כ"א רק להסביר טעם המנהג – לדעת אלה שנוהגין כן.

איתא בשלחן ערוך¹⁴ בקשר ל"מנהג כפרות בערב יום כפור"¹⁵, אשר (בנוסף לתרגולות לכפרה בשביל עצמה) לוקחת אשה מעוברת גם תרגול לכפרה בשביל העובר, ורק שבזה גופא ישנן שתי דעות, אם מספיק תרגול אחד ותרגולות אחת, כי אם העובר נקבה מספיקה תרגולות אחת להאם ולהעובר ביחד¹⁶ (שהרי שני אנשים מתכפרים בתרגול אחד ושתי נשים – בתרגולות אחת¹⁷) או שצריך ג' עופות – שתי תרגולות ותרגול אחד: תרגולות אחת בשביל האם, ותרגול ותרגולות¹⁸ "בשביל ספק הולד"¹⁹.

-
- לא עלתה בידי לברר מנהג חב"ד בזה. – והרי צער גדול הוא לאם המעוברת שלא תהי' שושבינה בחתונת בנה או בתה וכיו"ב (וגם – מילתא דתמי' רבתי). מה שאין כן באם תסובב גם היא (ובעלה) את החו"כ ועוד זוג (נוסף על הורי הכלה). וכלפי שמיא גליא מי מהם בגדר שושבינים ממש.
14. או"ח סתר"ה ואדה"ז שם ס"ג.
15. כ"ה הכותרת דהסימן בשו"ע (ודאדה"ז) שם.
16. כ"ה במהרי"ל הל' ערב יו"כ. הובא בב"ח שם. מט"מ ח"ה סי' תתלח. וכן הוא ברמ"א שם (על"פי פירוש המג"א ופר"ח שם). לבוש שם. ועוד.
17. כן מפורש בלבוש, מג"א ואדה"ז שם. וצ"ע בביאור הגר"א שם דמבאר דברי הרמ"א בנוגע לעובר נקבה – "דקיימא לן עובר ירך אמו" (וראה גם פרמ"ג (א"א) שם). – דלכאורה, א"כ למה צריכה ליקח תרגול בפ"ע אולי תלד זכר ולא אמרינן בזה עובר ירך אמו? ראה דעת תורה למהרש"ם שם. ואולי כוונתו ע"ד המבואר לקמן בפנים סעיף ה. ואכ"מ.
18. דעת האריז"ל הובאה במג"א שם משל"ה (רלו, ריש ע"ב)*. דיעה הב' בשו"ע אדה"ז שם. וב"ח שם: מצאתי העתק ממרדכי קטן עוברות צריכות ג' כפרות. וכן משמע בדרכי משה שם (אות ב): ועוד נוהגין ליקח למעוברות ב' תרגולות ותרגול א' מספק שמא תלד בן או בת** וכ"כ באל"י זוטא שם (סק"ד) ואל"י רבה שם (סק"ח).
19. לשון אדה"ז בסידורו בסדר כפרות (ולא הביא שם דיעה הא'). וראה דיוק הלשון במקומות הנ"ל. ובשער הכוונות, סידור האריז"ל. פע"ח ושל"ה שם.

* כ"ה בשער הכוונות דרושי יו"כ בתחלתו. פע"ח שכ"ז פ"א. סידור האריז"ל – להר"ש מרשקוב – (ערב יו"כ סד' כפרות). סי' קול יעקב.

** ומה שהביא ממהרי"ל הוא רק על עצם הענין "ליקח כפרה לעובר", כמפורש בלשונו.

וכן הוא המנהג כמנהג האריז"ל¹⁸ שמעוברת לוקחת ג' עופות²⁰.

על-פי-זה מובן בעניננו – שני מנהגים הנ"ל בקשר לאשה מעוברת: מנהג ישראל הוא, שגם השושבינין של חתן וכלה וגם הקוואטערס בברית מילה – יהיו דוקא שנים – איש ואשה (או שנים מכל אחד)²¹. ולכן מנהג ישראל הוא לא לקחת אשה מעוברת, שהרי באופן זה ישנו עוד אחד – הולד (והראיה, הולד צריך כפרה בפני עצמו); וממילא נמצא שיש כאן ג' שושבינין או קוואטערס, וגם מספר האנשים והנשים אינו בשווה²², שיתכן שגם זה נוגע.

ד. לכאורה אפשר לשאול על זה: הרי השושבינה או הקוואטערין היא האם (לא העובר) – מה ההבדל בין נדון זה לבין כשעומדים תחת החופה אנשים נוספים, שעל זה כידוע אין מקפידים.

החילוק בזה הוא בפשטות: האחרים אינם שם בתור שושבין או קוואטער. מה-שאינ-כן העובר, שהוא חלק מאמו, הרי הוא ממילא גם בתור (חלק מה)קוואטער או שושבינה.

ולהעיר על-דרך-זה בהלכה²³: הדין ד"נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטילה" הוא דוקא כשהם מאוחדים כולם בתור עדות – "נתכוונו כולם להעיד", או שהם (גם) באו לבית דין להעיד; אבל כשהקרוב או פסול לא כיוון בשעת הראיה להעיד וכיוצא בזה, אין עדותן (של העדים האחרים הכשרים) בטילה, כי הקרוב או הפסול אינם בגדר עד].

ענין תוספת

20. לא חיישינן לתאומים (כמ"ש הב"ח שם ממרדכי קטן. פמ"ג שם) – כיון דמיעוטא הוא והמדובר הוא במנהג. וצ"ע בזמננו דלפעמים רבות יודעים ברור אשר "תאומים בבטנה", ועל בירור זה סומכים בנוגע לפקו"ג בשבת ויוהכ"פ וכיו"ב – איך תתנהג ב"כפרות", או שנאמר דכיון דלא שכיחא כו' – ובפרט בנדו"ד דבלאה"כ י"א לפטור כמה זכרים בתרנגול א' וכו'.

21. בנוגע לקוואטער – ראה בגוף השיחה לקו"ש חכ"ב עמ' 57 הערות 1-3. ולהעיר מלשון הטור סי' רסה (מרב צמח גאון) ובפרישה שם סק"כ. ובנוגע לשושבינים – קהלת יעקב הנ"ל. וברמ"א יו"ד סי' שצא ס"ג: כדרך ארצנו ששני אנשים מכניסים החתן תחת החופה.

22. גם להגר"א בשו"ע שם (הנ"ל הערה 17).

23. ראה טוש"ע חו"מ ר"ס לו ובנ"כ שם.

מעוברת נחשבת ליותר מאישה אחת

ה. כד דייקת שפיר בענין הנ"ל יש לומר עוד: ממנהג כפרות הנ"ל בנוגע לאשה מעוברת, מובן –

שאינן העובר נחשב כמציאות בפני עצמו – שהרי אם כן הוא אינו מובן: מה הכפרה (וכיוצא בזה)²⁴ הזקוקה לעובר במעי אמו? אלא שהעובר משנה את מציאות אמו, מוסיף על מציאותה באופן שהיא עצמה נחשבת כשנים (ג'), ולכן צריכה הכפרה שלה (כאשה מעוברת) להיות של ב' (ולהדעה השניה, בשביל הספק, של ג') עופות.

ויש לומר הסברה בזה: כשהמעוברת אכלה דבר האסור ונעשה דם ובשר מבשרה והיא צריכה כפרה – נעשתה אכילתה דם כו' של לב האשה ולב העובר וכו'.

בסגנון אחר, כולל יותר: עשיית דבר הצריך כפרה בא על-ידי האדם שהוא כלול מכל אבריו וכו' וכולם מתכפרים, ובאשה מעוברת יש לה גם כל חלקי העובר בתור (עוד) ירך (שלה) שזקוקים לכפרה.

והיינו שלקחתה תרנגול שמא תלד זכר, אינו מפני שהתרנגול הוא כפרה בשביל העובר (אם הוא זכר), אלא שעל-ידי ש"תלד זכר" איגלאי מילתא שבהיותה מעוברת נהייתה מציאותה כזו, שדרוש גם תרנגול לכפרתה²⁵.

ועל-פי-זה מובן, שזה שאין לוקחים אשה מעוברת להיות שושבינה או

24. ראה מהרי"ל ומט"מ שם: כשאוחז התרנגול בידו להתכפר בו, וראה השקו"ט באל"י זוטא ואל"י רבה וביאורי הגר"א שם דהוי דוגמת קרבן חובה (וראה מחה"ש ופרמ"ג שם). וראה מטה אפרים שם ס"ה. [וראה שו"ע אדה"ז שם ס"א, מרמ"א ולבוש: וסומכין עליו ידיהם דוגמת סמיכה בקרבן (ומוסיף אדה"ז מלבוש שם) ושוחטין אותו מיד דתיכף לסמיכה שחיטה]. ובסידור אדה"ז מכתבי האריז"ל ושל"ה הנ"ל שם: ונקרא כפרה כמו שעיר המשתלח ע"ש.

25. ולהעיר מהשקלא וטריא בגדר עובר ירך אמו (בהנסמן בביאור הגר"א שם. שדי חמד כללים מערכת ע' כלל סב. צפנת פענח לסנהדרין פ, ב. בתוס' ד"ה עובר. דעת תורה שם). ואכ"מ.

קוואטערין, אינו מפני שהעובר (כשלעצמו) הוא (שושבין או קוואטער) שלישי, אלא מפני שהאשה מעוברת עצמה נחשבת ליותר מאשה אחת, וכנ"ל.

הדיוק לקחת לקוואטערם איש ואישה דוקא

ו. אמנם עדיין צריך ביאור בזה שמדייקים לקחת איש ואשה דוקא: בשלמא בשושבינין דחתן וכלה יש לומר שזהו כנגד החתן והכלה²⁶ אבל מהו הדיוק לקחת דוקא איש ואשה ב"קוואטער" (דברית מילה)? ויש לומר (בדרך אפשר) בהקדם הענין של שושבינין אצל חתן וכלה:

ענינם של שושבינין בפשטות הוא²⁷: היות שהחתן והכלה היו עד עתה זרים ורחוקים זה מזה, קשה להם (מצד הבושה וכו') לשנות את מעמדם לפתע למצב של קירוב וכו' בחתונתם – לכן הם צריכים את הסיוע של השושבינין, שהם רעים²⁸ לחתן ולכלה, כדי לתמוך, לחזק ולעודד אותם בקירוב זה לזה.

וזהו הטעם למנהג ישראל שהשושבינין יהיו איש ואשה – וזוג נשוי – כי מובן ופשוט, שכדי לעודד את החתן מתאים איש, ונשוי, שכבר עבר את ענין הנשואין; ועל-דרך-זה השושבינה לכלה – אשה נשואה.

השושבינים בנישואי הקב"ה עם ישראל

ז. כל הענינים דלמטה משתלשלים משורשם למעלה – על-דרך-זה בעניננו:

ענין השושבינין דאיש ואשה אצל חתן וכלה כאן למטה, נמשך מזה שכך היה אצל החתן וכלה בשרשם ועיקרם – הנישואין של הקב"ה

26. ראה כתובות יב, א. וראה קה"י הנ"ל.

27. בכל הבא לקמן ראה תו"א פא, א. אוה"ת תצוה ע' א' תקסג ואילך. וש"נ.

28. "בפרשב"ם פ"ט דב"ב דף קמ"ד ע"ב הביא דמיתרגמינן בש"ב סי' טז רעה דוד שושבינא דדוד" (אוה"ת שם). וראה סנהדרין פ"ג מ"ה ובפיה"מ להרמב"ם שם.

(כביכול) עם ישראל²⁹, ביום חתונתו זה מתן תורה³⁰, שהיו בזה³¹ שני שושבינין: שושבינא דמלכא – משה, שושבינא דמטרוניא – אהרן³²:

אמר חזקוני

משה הוא השושבין מצד החתן – הוא מקרב וממשיך אלקות מלמעלה למטה לישראל (בדוגמא, כביכול כמו השושבין של החתן המוליך את החתן לכלה); ואהרן הוא השושבין מצד הכלה – הוא מעלה ומקרב את ישראל מלמעלה למעלה, עד שהם יתייחדו עם הקב"ה (בדוגמא לשושבינה של הכלה, המוליכה אותה אל החתן)³³.

ביאור ענין ה"שושבינין" ברוחניות

והצורך של השושבינין ביחוד של הקב"ה עם ישראל הוא מפני

29. וכל שיר השירים מיוסד ע"ז, כידוע במדרשי חז"ל.

30. שה"ש ג, יא (פרש"י שם). תענית כו, במשנה. וראה פרש"י יתרו (יט, יז) ממכילתא: לקראת האלקים, מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה. ובכ"מ במדרשי חז"ל.

31. ראה מט"מ חלק ג' בהכנסת כלה (פ"א סוף אות א): ועוד שכל המנהגים של חתן וכלה אנו למדין ממ"ת שהשם ה' מראה עצמו כחתן נגד כלה שהם ישראל כמוש"כ התשב"ץ סי' תסז. ולכך מכניסין אותם תחת החופה כויתיצבו בתחתית ההר. ובתנ"א (צח, סע"ד) מתרץ על-פי-זה למה שינו הסדר להקדים חופה לקידושין.

וראה מט"מ שם (ריש אות ב) הנהגות בשושבינים "זורקין נרות דולקות כו" רמז למ"ת שנאמר (יתרו יט, טז) "ויהי קולות וברקים". ועוד.

32. ראה זח"א רסו, ב. ח"ב מט, ב. ח"ג כ, א (ברע"מ). נג, ב. ערה, ב. וראה (ובהבא לקמן) ע"ד החסידות בהנסמן לעיל הערה 27, אוה"ת משפטים ע' א'שח ואילך. ספר הערכים חב"ד ח"ב ע' כז ואילך, לז ואילך, וש"ג.

33. ראה עירובין יח, ריש ע"ב: וביאה אל האדם מלמד שעשה הקב"ה שושבינות לאדה"ר מכאן לגדול שיעשה שושבינות לקטן. וראה פרש"י שם (ובברכות סא, א) ואבות דר"נ (פ"ד, ד בסופו): שושבין. ובשינוי לשון קצת). וראה ב"ר רפ"ח.

ולכאורה באדה"ר לא ה' שייך הענין דריחוק מקום (שהרי ה' עצם מעצמי – בראשית ב, כג) – ראה לקמן בפנים, ולא בושא (דולא יתבוששו – שם, כה), ועכצ"ל שהיא שושבינות מסוג אחר (ראה בנין יהושע לאדר"נ שם).

ובב"ר פ"ח, יג: מיכאל וגבריאל הם היו שושבינין של אדם הראשון. ובפדר"א ספי"ב: והיו מלאכי השרת כמו שושבינים המשמרים את החופות, וברד"ל שם (אות נח) שהוא ענין אחר בשושבינין.

שהנשמה של יהודי ירדה בריחוק גדול, מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, בהעלם והסתר של העולם, וישנו הרגש הכושה והיראה (בעת הקירוב) מגדלות האל, הרוממות של הקב"ה.

ולכן צריך להיות שושבין מצד ה"כלה", מצד ישראל, שמדריגתו וענינו ופעולתו הוא בחינת אשה (עושה רצון בעלה) – להעלות את ישראל אל הקב"ה; ושושבין מצד החתן, שמדריגתו וענינו ופעולתו הוא בחינת איש (והוא ימשול בך) – להמשיך אלקות מלמעלה למטה לישראל ובתוך ישראל.

ח. וזהו הטעם שהשושבינן שייכים לשמחה בעת הנישואין³⁴, כי³⁵ ענין השמחה נובע מכך שנפעל דבר חדש – וזהו ענין החתונה; כאשר איש ואשה, שהיו נבדלים ורחוקים זה מזה מאז לידתם (כי בעצם הרי כל אחד הוא פלג גופא³⁶) – השושבינן מביאים אותם יחד, לקירוב ויחוד – זה מעורר שמחה נפלאה.

ועל-דרך-זה ברוחניות הענינים: מצד ירידתה למטה, הנשמה נעשתה (כאילו כמו) נפרד ורחוק ממצב ודרגת היחוד והדבקות שלה עם הקב"ה, כמו הנשמות בהיותן למעלה; וכאשר בני ישראל כפי שהם נמצאים למטה נעשים דבוקים ומיוחדים עם הקב"ה על-ידי תורה ומצוות (והם מבררים ומעלים את הענינים הגשמיים, את ניצוצות הקדושה שירדו ממדריגתם ונתרחקו ונמצאים בהם למטה) – נפעלת על-ידי-זה שמחה נפלאה.

ויש לומר שזהו הטעם שמתן תורה נקרא "יום חתונתו וביום שמחתו לבו"³⁷: לפני³⁸ מתן תורה היתה הגזירה ש"עליונים לא ירדו לתחתונים

34. ראה גם תו"א קיא, א ואילך. המשך זאת חנוכת המזבח תר"מ פ"י (ס"ע יג ואילך).

35. ראה גם מאמרי אדה"ז – אתהלך לאזניא בתחלתו ד"ה ענין הילולא דרשב"י.

36. זח"ג ז, ב. קט, ב. רצו, א. וראה יבמות (סג, א): אינו אדם (לכאורה ה"ז עוד פחות מ"פלג גופא").

37. ראה תו"א פא, א. ובמשנה תענית שם זה בנין בית המקדש (שבו הי' השלימות דושכנתי בתוכם). וראה אוה"ת תצוה ע' א'תרנט.

38. והסדר: בתחלה כלולים עליונים ותחתונים במציאות אחת ואח"כ ויבדל גו' ועד מ"ת כו'.

ותחתונים לא יעלו לעליונים³⁹ ובמתן תורה, כשהיה החופה וקידושין⁴⁰ של הקב"ה עם ישראל, בטלה הגזירה, נעשה החיבור ויחוד של הקב"ה וישראל כפי שהם נמצאים בעולם כאן למטה (ועל ידם עם כל עניני העולם), ולכן זהו – "שמחת לבו".
(לקוטי שיחות חלק כב עמ' 56)

כו

ענין ה"מקיפים" בחתונה

ידוע אשר ענין הזיווג הוא למעלה מסדר ההשתלשלות, וכמאמר רז"ל שדומה לקריעת ים סוף, דבעתיקא תליא מילתא, היינו שזהו המשכה מאור המקיף.

ויש לומר שזהו שמצינו בענין הנשואין ענין המקיפים: (א) מקיף על גבי הכלה לבד, שזהו ענין נתינת הטבעת,

וכידוע, שאף שבמשנה איתא נקנית בכסף, אבל כבר אמרו בתקוני זהר תיקון ה' בתחלתו ותיקון יו"ד ותיקון כ"א (נ"ה ע"ב): ובגינא איתמר לגבי כלה תהא לי מקודשת בטבעת זו, וכדאיתא גם כן בכמה מקומות אשר בני ארץ ישראל מקדשים בטבעת (חילוף מנהגים שבין בני בבל לארץ ישראל, בים של שלמה, ובכמה מקומות).

אשר נתינת הטבעת הוא מקיף על (אצבע) הכלה ובא מהחתן.

[[ב]] הכלה מסובכת את החתן ז' פעמים, שזהו מקיף על החתן הבא מהכלה. ועל דרך דלעתיד לבוא נקבה תסובב גבר.

39. תנחומא וארא טו.

40. ראה במדב"ר פי"ב. ח בסופו. תו"א שבהערה 31.